مجله علوم پزشکی رازی دوره ۳۲، شماره پیوسته ۸۳، ۶ مرداد ۱۴۰۴ https://doi.org/10.47176/rjms.32.83

پژوهشی

طراحی بسته آموزشی درمانی ویژه روان‌شناسان و مشاوران مبتنی بر عرفان اسلامی

ساره هاشمی میمند: دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

محمدحسین فلاح: دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و تربیتی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (* نویسنده مسئول) fallahyazd@iau.ac.ir

کاظم برزگر بفروئی: دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

ابوالقاسم عاصی مذنب: استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده علوم انسانی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

چکیده

زمینه و هدف: در دهه‌های اخیر، توجه به مؤلفه‌های فرهنگی و بومی در نظام‌های درمانی و مشاوره‌ای افزایش یافته است. در این میان، عرفان اسلامی به عنوان یکی از غنی‌ترین منابع معنوی در فرهنگ ایرانی–اسلامی، قابلیت‌های بالقوه‌ای برای ارتقای سلامت روان دارد. از این‌رو هدف از پژوهش حاضر طراحی بسته آموزشی‌درمانی با ادبیات ویژه روان‌شناسان و مشاوران مبتنی بر عرفان‌اسلامی است.

روش کار: در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی با نظام مقوله‌بندی استقرایی شامل ساماندهی متون و اسناد، کدگذاری داده‌ها، اختصاص عنوان به کدها، گروه‌بندی کدها، مرتبط ساختن کدها به مفاهیم مرتبط به هم و استخراج مقوله‌های اصلی صورت پذیرفت. مفاهیم و مقوله‌های استخراج شده از متون مورد تایید متخصصان برای پاسخگویی به سوالات تحقیق و مطابقت روان‌شناسی آن‌ها همراه با الگوی مفهومی طراحی شده و بسته آموزشی‌درمانی تدوین شده است.

یافته‌ها: مضامین عرفان اسلامی در سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری دسته‌بندی شدند. مضامین شناختی در ۷ مقوله اصلی شامل خودشناسی، خداشناسی، مرگ اندیشی، مراقبه، یقین، محاسبه و توبه، توکل، و حضور دسته بندی شدند. مضامین عاطفی در ۷ مقوله اصلی شامل شوق، خلوص، ذکر، عشق، زهد، رضا، و فنا دسته بندی شدند. مضامین رفتاری در ۸ مقوله اصلی شامل مربی، توبه، عبودیت، حسن خلق، ریاضت، همت و استقامت، ادب و صبر دسته‌بندی شدند. مدل سلوک الی الله براساس ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری طراحی شده است و موانع رشد و خودشکوفایی مورد بررسی قرار گرفته است. بسته آموزشی‌درمانی عرفان اسلامی با ادبیات ویژه روان‌شناسان و مشاوران در ۱۴ جلسه تنظیم شده است.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان داد که طراحی بسته آموزشی درمانی مبتنی بر عرفان اسلامی می‌تواند به‌عنوان رویکردی بومی، مؤثر و مکمل در فرآیند درمان مراجعان مورد استفاده روان‌شناسان و مشاوران قرار گیرد.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

کلیدواژه‌ها

بسته آموزشی درمانی،
روانشناسان و مشاوران،
عرفان اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۳

تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶

شیوه استناد به این مقاله:

Hashemi Meymand S, Fallah MH, Barzegar Bafrooei K, Asimozneb A. Designing a Special Therapeutic Training Package for Psychologists and Counselors Based on Islamic Mysticism. Razi J Med Sci. 2025(28 Jul);32.83.

Copyright: ©2024 The Author(s); Published by Iran University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.en).

*انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC-SA 4.0 صورت گرفته است.

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

Razi Journal of Medical Sciences. 2025(28 Jul);32.83. https://doi.org/10.47176/rjms.32.83

Original

Designing a Special Therapeutic Training Package for Psychologists and Counselors Based on Islamic Mysticism

Sareh Hashemi Meymand: PhD. Student in Counseling, Department of Counseling, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

Mohammad Hossein Fallah: Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Psychology and Education, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran (* Corresponding Author) fallahyazd@iau.ac.ir

Kazem Barzegar Bafrooei: Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of psychology and educational sciences, Yazd University, Yazd, Iran

Abolghasem Asimozneb: Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Humanities, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

Abstract

Background & Aims: With the increasing number of mental health problems in contemporary societies and the growing need for psychological and counseling services, attention to the spiritual and cultural dimensions of therapeutic interventions has become more important than ever. Meanwhile, Islamic mysticism, as a rich spiritual and cultural resource, has a high potential to strengthen mental health and improve the treatment process. Psychologists and counselors, as the main providers of psychotherapy services, need specialized and practical training that can promote scientific knowledge and integrate the concepts of Islamic mysticism into the therapeutic structure. Despite the importance of this approach, coherent and comprehensive educational packages based on Islamic mysticism have been less developed in the field of therapeutic psychology. Therefore, designing therapeutic educational packages appropriate to the culture and religious context of society can play a key role in increasing the quality of psychological services. Islamic mysticism, as one of the richest spiritual resources in the Islamic world, has great potential to redefine mental health and improve the quality of treatment. Recent studies have shown that combining Islamic mystical principles with psychological methods can help strengthen psychological adjustment, reduce anxiety and depression, and increase resilience. However, the lack of structured and specialized educational packages based on Islamic mysticism for psychologists and counselors has created a major challenge in the application of this spiritual approach in psychotherapy. Therefore, designing educational and therapeutic packages that are scientifically and practically formulated with an Islamic mysticism approach can increase the effectiveness of psychological and counseling services in society.

The main purpose of this research is to design a therapeutic training package for psychologists and counselors based on Islamic mysticism that can fill the gap in specialized spiritual training and provide practical solutions for integrating the teachings of Islamic mysticism with modern psychological methods. This training package is designed to enhance the skills of therapists and align interventions with the spiritual values and beliefs of society.

Methods: This research is of a qualitative-developmental type and was conducted in three main stages. First, by systematically reviewing relevant scientific sources, the theoretical foundations of the research were extracted. Then, through semi-structured interviews with psychologists, counselors, and Islamic mysticism professors, the educational needs and expectations of therapists from such a package were identified. The data were coded and analyzed using the content analysis method. Finally, the

Keywords

Therapeutic Training Package,
Psychologists and Counselors,
Islamic Mysticism

Received: 03/05/2025

Published: 28/07/2025

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

framework of the educational package was designed based on the findings and, after obtaining the opinions of experts, it was revised and completed.

Results: Studies showed that key concepts of Islamic mysticism such as trust, remembrance, meditation, and repentance, along with the foundations of cognitive-behavioral and humanistic psychology, can provide a suitable platform for promoting psychological resilience and reducing stress, anxiety, and depression. The designed training package includes modules that provide psychologists and counselors with practical skills and integrative therapy techniques in addition to theoretical training. Also, this package is designed with the cultural and religious characteristics of the community in mind and is adaptable to different treatment environments. Initial feedback from experts indicates that this package has high potential for improving the quality of education and treatment.

Conclusion: The results of this study show that designing a therapeutic educational package based on Islamic mysticism can play an effective role in improving psychological and counseling services. This package not only increases the knowledge and skills of therapists but also makes treatments more aligned with the spiritual beliefs and needs of clients, thereby increasing the effectiveness of therapeutic interventions. It is recommended that this package be used as an educational tool in scientific and therapeutic centers, and that more research be conducted on the development and evaluation of similar packages in other cultures and spiritual contexts to help continuously improve the quality of psychological services. If a person is not sincere in good deeds, it will not have much effect on his soul. Therefore, it is necessary to have an original behavior with inner integrity and perform valuable deeds to achieve his values with sincerity. The seeker must have good character and love all beings. If a person can have sincere servitude on the path of the path and, by constantly remembering, reminds himself of what level he is going to reach, the light of love will ignite in his being. Therefore, he can perform actions that are considered austerity in line with his values. However, considering the difficulties of austerity, he must walk this path with effort and perseverance to reach the level of certainty. At this level, he loses his credentials such as assets, position, etc. and reaches the level of asceticism. By constantly calculating, repenting, and performing self-monitoring, the person discovers his inner strength. Ultimately, by relying on God and the presence of a conscious mind based on values, one becomes a person who observes decency in every situation and at every moment, and as a result, his psychological resilience and toughness in the face of problems and difficulties increases. Therefore, he achieves inner satisfaction with himself and becomes a self-actualized person who possesses superior qualities and reaches the state of annihilation in God.

Conflicts of interest: None
Funding: None

Cite this article as:
Hashemi Meymand S, Fallah MH, Barzegar Bafrooei K, Asimozneb A. Designing a Special Therapeutic Training Package for Psychologists and Counselors Based on Islamic Mysticism. Razi J Med Sci. 2025(28 Jul);32.83.

Copyright: ©2024 The Author(s); Published by Iran University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.en).

*This work is published under CC BY-NC-SA 4.0 licence.

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

مقدمه

در چند دهه اخیر با پیشرفت‌های روزافزون علمی، زمینه توجه به دین و معنویت برای شکوفایی استعدادهای فطری و درونی و هم چنین رشد و بالندگی، آشکارا احساس می شود (۱). این حقیقت تلخ را باید اعتراف کرد ما، به ویژه در دهه‌های اخیر در معرفی عرفان و اخلاق ناب اسلامی به جولنان و تشنگان معنویت و عرفان کوتاهی کرده‌ایم. نه به شیوه‌ای مناسب عرفان حقیقی را به طالبان و جستجوگران راه معنویت نشان داده‌ایم، و نه آنان را در مقابل هجوم خزنده دشمنان اسلام در این عرصه بیمه کرده و نه به نقد و بررسی عالمانه و محققانه عرفان‌های کاذب و دروغین پرداخته‌ایم (۲). عرفای مسلمان با اتصال خود به سرچشمه علم لایتناهی دریچه‌هایی از علم به رویشان گشوده شده که آن‌ها را از علوم تجربی پیش انداخته است. اما متأسفانه اغلب عرفان اسلامی، حوزه‌ای بسیار ماورایی تصور می‌شود. پس با توجه به نیاز جامعه خصوصاً مشاوران و روان‌شناسان در جهت خودشکوفایی و همچنین در اختیار داشتن متون عرفان اسلامی که منطبق با فرهنگ و جامعه اسلامی ما می‌باشد، ضرورت انجام این پژوهش احساس شد. با گسترش روزافزون مشکلات روانی و افزایش نیاز به خدمات مشاوره‌ای و درمانی، توجه به بعد معنوی و عرفانی در روان‌شناسی اهمیت ویژه‌ای یافته است. روان‌شناسان و مشاوران برای افزایش اثربخشی مداخلات درمانی، به بسته‌های آموزشی تخصصی نیاز دارند که علاوه بر دانش روان‌شناسی مدرن، مبانی فرهنگی و معنوی متناسب با مخاطبان را نیز مدنظر قرار دهند (۳).

عرفان اسلامی به‌عنوان یکی از غنی‌ترین منابع معنوی در جهان اسلام، ظرفیت بالایی در بازتعریف سلامت روان و ارتقای کیفیت درمان دارد. مطالعات اخیر نشان داده‌اند که تلفیق اصول عرفانی اسلامی با روش‌های روان‌شناسی می‌تواند به تقویت سازگاری رولنی، کاهش اضطراب و افسردگی و افزایش تاب‌آوری افراد کمک کند (۴و۵). این وجود، فقدان بسته‌های آموزشی ساختارمند و تخصصی مبتنی بر عرفان اسلامی برای روان‌شناسان و مشاوران، چالش عمده‌ای در کاربرد این رویکرد معنوی در روان‌درمانی به‌وجود آورده است. بنابراین، طراحی بسته‌های آموزشی درمانی که به‌صورت علمی و کاربردی با رویکرد عرفان اسلامی تدوین شده باشد، می‌تواند موجب افزایش اثربخشی خدمات روان‌شناسی و مشاوره در جامعه گردد (۶).

با وجود رشد چشمگیر دانش روان‌شناسی و افزایش توجه به معنویت در درمان، هنوز فقدان بسته‌های آموزشی تخصصی و جامع که به صورت علمی و منسجم، عرفان اسلامی را در حوزه درمان روانی مدنظر قرار دهد، احساس می‌شود. این خلأ باعث شده است که بسیاری از روان‌شناسان و مشاوران نتوانند به طور مؤثر از ظرفیت‌های معنوی در درمان بهره‌مند شوند (۶).

با توجه به اهمیت فرهنگ و بستر دینی-فرهنگی جامعه ایران، استفاده از آموزه‌های عرفان اسلامی در آموزش و درمان می‌تواند موجب همسویی بیشتر با مراجعان و افزایش تأثیرگذاری مداخلات روان‌شناسی گردد (۴). از این رو، پژوهش حاضر در پی طراحی بسته آموزشی درمانی مبتنی بر عرفان اسلامی است تا نیازهای تخصصی روان‌شناسان و مشاوران را پاسخ دهد و کیفیت خدمات روان‌شناسی را بهبود بخشد.

مبانی نظری این پژوهش بر اساس تلفیق دو حوزه مهم روان‌شناسی درمانی و عرفان اسلامی شکل گرفته است. روان‌شناسی درمانی به عنوان علمی که به بررسی و مداخله در مشکلات روانی می‌پردازد، در سال‌های اخیر به نقش عوامل معنوی و معنویت در سلامت روانی بیش از پیش توجه کرده است (۷). از سوی دیگر، عرفان اسلامی که بر تجربه مستقیم و عمیق معنوی تأکید دارد، مبنای مناسبی برای غنای درمانی فراهم می‌آورد که می‌تواند به بهبود سلامت روان کمک کند (۸).

برخی نظریه‌ها و مطالعات جدید نشان می‌دهند که ترکیب عرفان اسلامی با روان‌شناسی می‌تواند موجب افزایش تاب‌آوری، کاهش استرس و ارتقاء کیفیت زندگی روانی شود (۹). به عنوان مثال، مفاهیمی چون «توکل»، «توبه»، «مراقبه» و «ذکر» در عرفان اسلامی، به عنوان ابزارهای مؤثر در مدیریت هیجانات و بازسازی روانی مطرح شده‌اند (۱۰). بنابراین، طراحی بسته آموزشی درمانی که این مبانی را

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

جدول ۱- بسته آموزشی درمانی عرفان اسلامی با ادبیات ویژه روان‌شناسان و مشاوران

جلسات	موضوع	اهداف جلسه
اول	شوق	آشنایی و معارفه، بیان توضیحات مختصری در مورد مسیر جلسات، ایجاد شوق و انگیزه برای ادامه دادن مسیر رشد
دوم	مربی	توضیح در مورد نیاز به استاد و سوپروایزر
	خودشناسی	پرداختن به ضرورت کشف خویشتن برای خودشکوفایی
سوم	خداشناسی	توضیح در مورد لزوم شناخت منبع دلبستگی
	مرگ اندیشی	تغییر روش زندگی در نتیجه مرگ‌اندیشی
چهارم	مراقبه	آموزش و تمرین روش‌های خودمراقبتی
پنجم	توبه	توضیح در مورد لزوم وجود شرم سازگار
	خلوص	بررسی فواید یکپارچگی درونی و رفتار اصیل
ششم	عبودیت	تاکید بر انجام عمل ارزشمند در راستای دستیابی به یکپارچگی وجودی، داشتن رفتار شفقت آمیز و
	حسن خلق	افزایش هوش اخلاقی
هفتم	ذکر	تمرین برای داشتن کلام ذهن‌آگاهانه
	عشق	تلاش برای یکی شدن با معشوق یا دستیابی به اهداف ارزشمند
هشتم	عشق، ریاضت	ایجاد دلبستگی ایمن، تاکید بر خودکنترلی و رنج معنادار
نهم	همت و استقامت	توضیح در مورد لزوم تقویت اراده و خودکارآمدی برای پایبندی به ارزش‌ها و همچنین شفقت با خود
دهم	یقین	انجام مراقبه نیروانا
یازدهم	زهد، محاسبه، توبه و توکل	بررسی ضرورت گسلش از اعتبارات، تاکید بر داشتن خودپایشی و شرم سازگار جهت ایجاد بصیرت به ارزش‌ها و امیدواری
دوازدهم	حضور	تمرین حضورذهن آگاهانه مبتنی بر ارزش‌ها
سیزدهم	ادب، صبر	بررسی آثار رفتار ذهن‌آگاهانه مبتنی بر ارزش‌ها و تاب‌آوری
چهاردهم	رضا	تمرین برای پذیرش وجودی و دستیابی به رضایتمندی درونی، تاکید بر داشتن حضور ذهن‌آگاهانه
	فنا	برای رسیدن به خودشکوفایی

دربرگیرد، نه تنها باعث ارتقاء دانش و مهارت‌های درمانگران می‌شود، بلکه به کاربرد عملی این مفاهیم در روند مشاوره و روان درمانی کمک می‌کند. هدف این پژوهش، ارائه چارچوبی برای طراحی بسته آموزشی درمانی ویژه روان‌شناسان و مشاوران با تأکید بر مفاهیم و مبانی عرفان اسلامی است که بتواند نیازهای تخصصی و فرهنگی این گروه را برآورده سازد.

روش کار

برای پاسخگویی به سؤالات، تحلیل محتوای کیفی با نظام مقوله‌بندی استقرایی، شامل ساماندهی متون و اسناد، کدگذاری داده‌ها، اختصاص عنوان به کدها، گروه‌بندی کدها، مرتبط ساختن کدها به مفاهیم مرتبط به هم و استخراج مقوله‌های اصلی صورت پذیرفت. مطالعه از بین متون عرفان اسلامی تا زمانی که اطلاعات به حداشباع رسید، ادامه پیدا کرد و گزاره‌ها از ۴۷ عنوان کتاب مورد تایید اساتید عرفان و روان‌شناسی اسلامی استخراج شدند. برای تطبیق مضامین عرفانی با مباحث روان‌شناسی، مصاحبه با ۱۰ نفر از روان‌شناسان و مشاوران که دارای مدرک فوق لیسانس یا دکتری در رشته‌های روان‌شناسی و مشاوره هستند و حداقل ۱۰ سال سابقه تدریس و یا مشاوره و روان‌درمانی دارند، به روش نمونه‌گیری در دسترس، انجام شد. در جدول ۱ به بررسی بسته آموزشی درمانی عرفان اسلامی با ادبیات ویژه روان‌شناسان و مشاوران بر حسب جلسات و موضوع پرداخته شده است.

یافته‌ها

مضامین شناختی عرفان اسلامی: مولفه‌های شناختی، همان افکار و عقاید فرد است که به

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

جدول ۲- تحلیل محتوای کیفی مضامین شناختی متون عرفان اسلامی و مطابقت روانشناسی

مقوله	مفاهیم	تعداد گزاره	مطابقت روانشناسی
خودشناسی	شناخت نفس، لازمه حرکت در مسیر کمالات	۷	ضرورت کشف خویشتن برای خودشکوفایی
	پذیرش تمام ابعاد وجودی خود	۷	پذیرش خود
	شناختن فقر ذاتی خود	۳	آگاهی از آسیب پذیری وجودی
	شناخت نقطه آرمانی انسان	۳	شناخت خود ایده آل
	لزوم معرفت به عقل نظری و عملی	۳	تغییر بینش‌ها مقدمه تغییر رفتار
	مطالعه قلب سلیم	۲	تفکر انتقادی
خداشناسی	لزوم خداشناسی	۳	شناخت منبع دلبستگی
	عالم، تجلی ظهورات حق	۳	
	جامع الاضداد بودن خداوند	۱	پذیرش وجودی
	عشق به مبدأ هستی	۳	حضور ذهن آگاهانه مبتنی بر ارزش‌ها
مرگ اندیشی	ارتباط شناخت حق و شوق به مرگ	۳	تغییر باورها و درمان مرگ هراسی
	تغییر زندگی در نتیجه مرگ‌اندیشی	۴	پذیرش مرگ در دیدگاه وجودی
مراقبه	حاظر و ناظر دانستن خداوند	۲	آگاهی در لحظه
	مراقبت شرط اصلی کمال	۸	خود مراقبتی
	مراقبت از خود	۱۵	خود دوستی روانشناختی
	ظهور حبّ و عشق در سالک	۳	علاقه‌مندی به ارزش‌ها
	اجتناب از عمل خلاف رضای خدا	۸	خود پایشی
یقین	متعادل شدن زندگی	۱	آگاهی به ابعاد وجودی
	حفظ جایگاه معنوی کسب شده	۴	پایداری وجودی
	شناخت ادیان و مذاهب	۲	تلاش برای درک حقیقت
	علم الیقین	۶	تلاش برای مشخص کردن ارزش‌ها، تغییر باور ونگرش مقدمه تغییر رفتار
	حاضر و ناظر دانستن خداوند	۲	آگاهی در لحظه
	عین الیقین	۵	مراقبه نیروانا
محاسبه و توبه	محاسبه اعمال و رفتار	۴	خود پایشی
	قصد توبه	۱	بصیرت
	شناخت نسبت به زشتی گناه	۲	
	اعتذار	۲	شرم سازگار
توکل	انگیزه گرفتن از توکل	۳	دلبستگی امن
	ایمان به غنای حق	۳	دلبستگی به خدا
	واگذار کردن امور به خداوند	۲	امیدواری
	توازن خوف و رجاء	۳	ترس از عقب ماندن از ارزش‌ها
حضور	مقدمه حضور	۵	حضور ذهن‌آگاهانه مبتنی بر ارزش‌ها
	منشا حضور قلب	۱	ارزش‌ها، زمینه‌سازحضور ذهن‌آگاهانه
	مراتب حضور قلب	۲	حضور ذهن‌آگاهانه
	عبادت با حضور قلب	۴	مراقبه در عبادت
	حضور در لحظه	۱	بودن در زمان حال

تفسیرهای خاص می انجامد. مضامین شناختی عرفان اسلامی در ۷ مقوله اصلی شامل خودشناسی، خداشناسی، مرگ اندیشی، مراقبه، یقین، محاسبه و توبه، توکل، و حضور دسته بندی شدند.

مقوله خودشناسی آغازگر مسیر سلوک است. بنا به گفته جوادی آملی (۱۱) برای حرکت در مسیر کمالات انسانی، گریزی از شناخت نفس، قوای آن و خیر و شرّش نیست. در بیان ضرورت خداشناسی گفته‌اند که عارف حقیقی کسی است که به شناخت شهودی خداوند رسیده باشد (۲). مرگ‌اندیشی عارفانه یک بیماری نیست؛ بلکه اوج عقلانیت و هوشیاری آنان و شادی‌آور و نشاط‌انگیز است. این

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

مرگ‌اندیشی آنان را به کار و فعالیت بیشتر و بهتر و دقیق‌تر وامی‌دارد وآنان را به محاسبه و مراقبه بیشتر و عمیق‌تر می‌کشـــلند (۲). برای رســـیدن به مرتبه انسانیت و مرتبه کمال، مراقبت نفس شرط اساسی اســـت. بدون مراقبت، آدمی بار به منزل مقصـــود نمی‌رســـاند (۱۲). ســـالک، باید به مرتبه علم الیقین برســـد؛ یعنی به پروردگار و آنچه به عنوان وحی و اصـول عقاید و احکام و اخلاق از حضـرت او توسـط پیامبران و رهبران دینی رسیده، دانش و معرفت پیدا کند (۱۳). محاسبه عبارت است از اینکه وقت معینی را در شبانه روز برای خود معین کند و در آن وقت به تمام کارهای شـبانه‌روزی خود رسـیدگی نماید (۱۴). گام بعدی انسـان سـالک توبه و رجوع الی الله اسـت تا آتش‌هایی را که به ســـرمایه‌های خود زده، خاموش کند و سرمایه‌های جدیدی برای حرکت در این راه به دســـت آورد (۱۵). توکل در قرآن یک مفهوم زنده کننـده و حماســـی اســـت؛ یعنی هرجا کـه قرآن می‌خواهد، بشر را وادار به عمل کند و ترس‌ها و بیم‌ها را از انسان بگیرد، می‌گوید، نترس و توکل به خدا کن (۱۶). منشـا حضـور قلب در عملی از اعمال و علت و سبب اقبال و توجه نفس به آن، آن است که قلب آن عمل را با عظمت تلقی کند و از مهمات شمارد (۱۷). در ادامـه و در جـدول ۲ بـه تحلیـل محتوای کیفی مضـامین شـناختی متون عرفان اسـلامی و مطابقت روانشناسی پرداخته می‌شود.

مضامین عاطفی عرفان اسلامی: عاطفه، تجلی و نمود هیجان‌هایی اســـت که از بیرون قابل مشـــاهده هســـتند. عاطفه موقتی، عینی و نوعی ابراز بیرونی مانند وضعیت بدنی، حالات چهره ، آهنگ صدا و... از حالت احساسی درونی است که به محرک‌های درونی و بیرونی وابسته است (۱۸). مضامین عاطفی عرفان اسلامی در ۷ مقوله اصلی شامل شوق، خلوص، ذکر، عشق، زهد، رضا و فنا دسته‌بندی شدند.

سرآغاز هر حرکت میل است و هرچند ضعیف و در مراحل اولیه باشد. میل که سرآغاز محبت است، در اثر مجاهده و انس شـدیدتر می‌شـود (۱۹). منزل خلوص از مقدس‌ترین و پاکیزه‌ترین منازل ســـلوک اســـت و نقش خلوص در ســـلامت و یا فســـاد عمل حساس و بسیار مؤثر است (۱۳). عرفا برای نام‌گذاری روش نیل به تمرکز همه جانبه بر معشـــوقه شـــان از واژه ذکر (Remembrance) اســـتفاده می‌کنند. این واژه نه تنها به معنی به خاطر آوردن بلکه به معنی به زبان راندن (Mention) نیز هست (۲۰). اهل عرفان و سیر و سلوک به جای پویش راه عقل و استدلال، راه محبت و ارادت را پیشـــنهاد می‌کنند (۱۶). زهد سالکان الی الله، تخلیه دل از دنیا و تمامی مواهب آن اســـت و این نوع از زهد هیچ گونه منافاتی با بهره‌مند شـــدن از نعمـات پروردگـار نـدارد (۱۳). عبودیـت خداوند، شـرح صـدر و ظرفیت روحی گسـترده‌ای به انسـان می‌بخشـد؛ به گونه‌ای که حتی در سـخت‌ترین شـــرایط از تحمل و رضـــا برخوردار اســـت (۲۱). فانی‌شـدن در خدا مرتبه‌ای است که سـالک را به بقاء واقعی می‌رساند (۱۳). در ادامه و جدول ۳ به بررسی تحلیل محتوای کیفی مضـــامین عاطفی متون عرفان اسلامی و مطابقت روانشناسی پرداخته می‌شود.

مضـــامین رفتاری عرفان اســـلامی: مضـــامین رفتاری عرفان اسلامی در ۸ مقوله اصلی شامل مربی، توبه، عبودیت، حسن خلق، ریاضت، همت و استقامت، ادب و صبر دسته‌بندی شدند.

گام اول، داشـــتن مربی خوب و ارشـــادکننده باصـلاحیت اسـت (۱۳). دراثر هم‌نشـینی در محضـر اساتید و علمای ربانی و صمدانی، سالک درمی‌یابد که باید به گناهان خویش اعتراف کند و در مقام توبه نصوح برآید (۱۳). روحیه عبودت و احساس بندگی، موجب می‌شود، انسان در تمام مراحل و ابعاد زندگی، اعمال و رفتارش را مطابق با خواسـت و رضـای الهی تنظیم کند و آنچه او را به مقام قرب عبد می‌رسـاند، انجام دهد و این همان عبادت اســـت (۲۱). عارف بـاهوش اجتمـاعی ویژه خود، مطـابق بـا خلقیـات و روحیات دیگران برخورد می‌کند و تفاوت‌ها را درنظر می‌گیرد و بـا بینش مثبـت و خلق الهی خود در دل افراد نفوذ می‌کند و با برخورد دلنشـــین و انســـان دوســـتانه، آنان را به راســـتی و پاکی دعوت می‌کند (۲۲). اساس عرفان، بر سلوک استوار است و سلوک،

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

جدول ۳- تحلیل محتوای کیفی مضامین عاطفی متون عرفان اسلامی و مطابقت روانشناسی

مقوله	مفاهیم	تعداد گزاره	مطابقت روانشناسی
شوق	لزوم میل	۵	لزوم وجود انگیزه
	شوق و طلب وابسته به احساس خلا	۱	
	عبادت ، تنها دلخوشی سالک	۱	
	شوق طرفینی	۱	
	نگاه داشتن میل	۱	
خلوص	بی توقعی	۴	تنهایی وجودی
	لزوم خلوص	۴	یکپارچگی وجودی
	اهمیت نیت	۲	انگیزش درونی
	پرهیز از تظاهر	۳	اصالت
	لزوم صدق	۴	
	مولفه‌های خلوص	۲	اصالت، تصریح ارزش‌ها
	منشا خلوص	۱	یکپارچگی وجودی
	اوج خلوص	۱	
	خالص نمودن نیت	۵	انگیزش درونی
	آثار خلوص	۱۲	یکپارچگی‌وجودی و انگیزش درونی
ذکر	داشتن اطمینان قلبی	۱	یکپارچگی وجودی
	تعریف ذکر	۴	کلام ذهن آگاهانه
	اهمیت ذکر	۲	
	درجات ذکر	۳	مراتب مراقبه کلامی
	آثار ذکر	۱۰	کلام ذهن آگاهانه، یکپارچگی وجودی
عشق	حق الیقین	۳	اهمیت انگیزه در هدایت توجه
	تعریف عشق	۵	دلبستگی ایمن
	اهمیت عشق	۴	
	مولفه‌های عشق	۵	مراقبت و امنیت، شفاف سازی ارزش‌ها
	آثار عشق	۶	اروس یعنی تلاش برای یکی شدن با معشوق، آثار دلبستگی ایمن
	محبت به اولیا ونیکان	۷	انتخاب الگو و مربی مناسب
	آثار محبت به اولیا و نیکان	۵	تاثیر الگو و داشتن مربی
	محبت به تمام مخلوقات	۱۲	پذیرش بی قید و شرط، رفتار شفقت آمیز، ذهن شفقت ورز
	آثار محبت به مخلوقات	۷	احساس شفقت آمیز، استدلال شفقت آمیز، رفتار شفقت آمیز
زهد	حبّ ذات	۳	شفقت به خود
	عشق به عبادت	۳	خودکارآمدی
	تعریف زهد	۲	گسلش از اعتبارات
	مولفه‌های زهد	۲	
	آثار زهد	۴	
رضا	مولفه‌های رضا	۶	پذیرش وجودی
	آثار رضا	۵	یکپارچگی وجودی
	طمأنینه	۳	
	شفاء	۳	رضایت‌مندی درونی
فنا	مولفه‌های فنا	۱۸	پذیرش وجودی، حضور ذهن‌آگاهانه
	آثار فنا	۸	خودشکوفایی

چیزی جز ریاضت نیست (۲۳). تقویت اراده و تصمیم قاطع، لازمه سیر و سلوک الی‌الله است. سالک نباید از هیچ حادثه‌ای هراس داشته باشد و عزم را جزم کند تا به اهداف روحانی خویش نایل آید (۱۳). ادب سالک به این است که ظاهر و باطنش را از گناه حفظ می‌کند و عالم را محضر پروردگار می‌داند و هیچ گاه در حضور او کاری که خلاف رضایتش باشد، انجام نمی‌دهد (۱۳). ازنظر صوفیان یکی دیگر از لوازم سیر و سلوک عارفانه، التزام به صبر است. عرفا صبر را دارای ۳ رکن می‌دانند: صبر بر بلا، صبر بر معصیت و

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

جدول ٤- تحلیل محتوای کیفی مضامین رفتاری متون عرفان اسلامی و مطابقت روانشناسی

مقوله	مفاهیم	تعداد گزاره	مطابقت روانشناسی
مربی	نیاز به شیخ و استاد	۶	نیاز به استاد و سوپروایزر
	اثر مربی شایسته	۱	
توبه	توبه راه نجات	۲	توجه به ارزش ها
	سیر توبه	۱	
	اعتراف به گناهان	۲	خود انتقادی
	تادیب و تنبیه نفس	۳	شرم سازگار
	استغفار	۱	
	اعتصام	۱	
	جبران خسارت‌های گذشته	۲	
	ترک عادات	۱	تلاش متعهدانه در راستای ارزش‌ها
	مسارعت	۳	
عبودیت	فلسفه عبادت	۳	انجام عمل ارزشمند
	مولفه های عبادت	۴	خودپایشی
	هماهنگی ظاهر و باطن هنگام عبادت	۱	یکپارچگی وجودی
	خدمت به خدا درتمام زمینه‌ها	۱	
	انجام عمل شایسته برای لقاء	۱	
	اثر عبودیت	۱۳	مراقبه، خودپایشی، پذیرش آسیب‌پذیری وجودی
خلق حسن	اعتدال در رفتار	۷	رفتار اصیل، رفتار شفقت‌آمیز، خودپایشی
	مولفه‌های حسن خلق	۹	هوش اخلاقی و رفتار شفقت آمیز
ریاضت	تعریف ریاضت	۳	خودکنترلی
	لزوم ریاضت	۳	رنج معنادار
	اصول ریاضت	۴	
	لزوم عمل به شریعت در ریاضت	۳	عمل متعهدانه در راستای ارزش‌ها
	اجبار نفس به فضیلت‌ها	۲	رنج معنادار
	لازمه رسیدن به سعادت نهایی	۳	
	آثار ریاضت	۳	خودکنترلی
	صمت	۱۰	خودکنترلی، یکپارچگی وجودی
	جوع	۹	خودکنترلی و رنج معنادار
	بی خوابی	۳	یکپارچگی وجودی
	عزلت	۸	عمل ارزشمند، پذیرش تنهایی وجودی
همت و استقامت	همت و استقامت، لازمه سیر و سلوک	۷	عمل متعهدانه در راستای ارزش‌ها، تقویت اراده، رنج معنادار، خودکارآمدی
	لزوم ثبات در مسیر	۲	خودکارآمدی
	همت، نشان عاشقان	۳	اراده
	حفظ ارزش‌ها	۱	پایبندی به ارزش‌ها
	رفق و مدارا	۳	پذیرش خود
	ورع، اثر استقامت	۴	اراده
ادب	مولفه‌های ادب	۴	رفتار ذهن آگاهانه
	آثار ادب	۴	حضور ذهن آگاهانه
صبر	تعریف صبر	۲	تاب آوری
	لزوم صبر	۲	
	ارکان صبر	۱	
	مولفه‌های صبر	۳	

صـــبر بر طاعت (۲۴). در جدول ۴ به بررســـی نتایج تحلیل محتوای کیفی مضـــامین رفتاری متون عرفان اسـلامی و مطابقت روانشـناسـی پرداخته شـده اسـت و در نهایت در ادامه و شـــکل ۱ مدل ســـلوک الی الله براسـاس ابعاد شـناختی، عاطفی و رفتاری آورده شـده است.

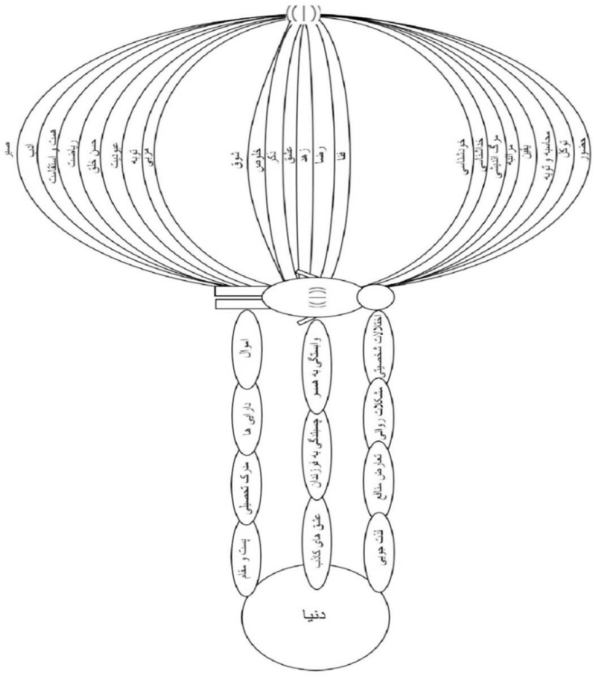
بحث

انســـان به دلیل دارا بودن روح خدایی، اســـتعداد خدایی شـدن دارد. اما به دلیل قرار گرفتن در جسـم مادی، به آن وابســـتگی پیدا می‌کند و لذا برای بقاء جسم تلاش می‌کند. اما اگر شرایط مساعد برای رشد روح فراهم نبـاشـــد و مثلاً فرد دچـار اختلالات

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

شکل ۱- مدل سلوک الی الله براساس ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری

شخصیتی شود یا مشکلات روانی بر او غالب شود، یا فقط به لذت جویی‌های دنیوی توجه کند، از پرورش روح خود غافل می‌شود و به دنیا وابسته می‌شود. اگرچه عشق به همسر، فرزندان و... لازمه مسیر رشد و تکامل فرد است و اموال، مدرک تحصیلی، مقام و... با اینکه برای زندگی در دنیا ضروری هستند ؛ اما اگر به جای وسیله، هدف تلقی شوند، انسان را از کمال بازمی‌دارند. با توجه به پیچیدگی‌های مسیر سلوک، نیاز است سالک با یک مربی با صلاحیت همراه شود. سپس تلاش کند، تا حقیقت خودش را بشناسد و هستی‌اش را هست تنزل یافته خداوند ببیند و خداوند را به عنوان یک منبع امن دلبستگی و یک حی قادر متعال بشناسد. پس با توجه و باور به فانی بودن دنیا، وابستگی‌اش به امورات مادی کاهش می‌یابد؛ چون حقیقتش را وراء این برچسب‌ها می‌بیند و اهداف بزرگ‌تری در اندیشه‌اش ایجاد می‌شود. لذا، در ادامه مسیر پرفراز و نشیب سیر و سلوک، باید با استفاده از خودمراقبتی، اجازه ندهد که از مسیر کمال خارج شود. با افزایش شناخت و آگاهی، به اشتباهاتش پی می‌برد؛ لذا توبه می‌کند و تمام تلاشش را برای مراقبت در آینده به کار می‌بندد. در نتیجه برخی از مسائل و مشکلات روانی‌اش بهبود می‌یابد، پس می‌تولند با آزادی راه خود را در مسیر رشد و کمال ادامه دهد، تا از غل و زنجیر بدبینی، حقارت، ترس، افسردگی، وسواس و.... رها شود.

نتیجه‌گیری

اگر فرد در کارهای نیک، اخلاص نداشته باشد، تاثیر چندانی بر روحش نخواهد گذاشت. پس لازم است، با یکپارچگی درونی، رفتار اصیلی داشته باشد و اعمال ارزشمند را در راستای دستیابی به ارزش‌هایش با اخلاص انجام دهد. سالک باید حسن خلق داشته باشد و به همه موجودات عشق بورزد. اگر انسان در مسیر سلوک بتواند عبودیت خالصانه داشته باشد و با ذکر مداوم، به خودش یادآوری کند که قرار است به چه مرتبه‌ای دست پیدا کند، نور عشق در وجودش شعله‌ور می‌شود. لذا، می‌تواند اعمالی که ریاضت محسوب می‌شود را در راستای ارزش‌هایش

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

انجام دهد. اما با توجه به سختی‌های ریاضت‌ها، باید با همت و استقامت، این مسیر را طی کند تا به مرتبه یقین دست یابد. در این مرتبه از اعتباراتش مثل دارایی‌ها، مقام و... گسلش پیدا می‌کند و به مرتبه زهد می‌رسد. با مداوم شدن محاسبه و توبه و انجام خودپایشی، فرد قدرت درونی‌اش را کشف می‌کند. درنهایت با توکل بر خداوند و حضور ذهن آگاهانه مبتنی بر ارزش‌ها تبدیل انسانی می‌شود که در هر حالتی و هر لحظه‌ای ادب را رعایت کند و در نتیجه تاب آوری و سرسختی روان‌شناختی‌اش در برابر مسایل و مشکلات افزایش می‌یابد. فلذا، به رضایت‌مندی درونی از خودش دست می‌یابد و انسانی خودشکوفا می‌شود که دارای صفات عالیه است و به مقام فناء فی‌الله می‌رسد.

محدودیت‌ها

در ادامه به محدویت‌های پژوهش پرداخته می شود. محدودیت فرهنگی و بافتی: بسته درمانی طراحی‌شده مبتنی بر عرفان اسلامی است که بیشتر با بافت فرهنگی ایران و جوامع اسلامی هماهنگ است و ممکن است در جوامع غیراسلامی یا سکولار با چالش در پذیرش و اثربخشی مواجه شود.

- نمونه محدود شرکت‌کنندگان: این مطالعه ممکن است فقط بر روی گروه کوچکی از روان‌شناسان و مشاوران اجرا شده باشد که تعمیم‌پذیری نتایج به جمعیت وسیع‌تر را محدود می‌کند.

- سوگیری در باورهای دینی: میزان اعتقاد و تمایل فردی روان‌شناسان و مراجعین به آموزه‌های عرفانی اسلامی، می‌تواند بر اثربخشی بسته تأثیر بگذارد. این عامل، اندازه‌گیری دقیق اثر مداخله را دشوار می‌کند.

- نبود ابزارهای استاندارد برای سنجش مفاهیم عرفانی: برخی مفاهیم مانند «فناء»، «معرفت» یا «سلوک معنوی» ابزار اندازه‌گیری استاندارد ندارند و این می‌تواند سنجش نتایج را تحت تأثیر قرار دهد.

- زمان‌بر بودن اجرای بسته: فرآیند درمانی مبتنی بر عرفان ممکن است زمان بیشتری نسبت به روش‌های مرسوم نیاز داشته باشد که می‌تواند برای برخی مراجعین یا مراکز درمانی دشوار باشد.

پیشنهادات

پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی و کاربردهای عملی در ادامه بررسی و آورده شده‌اند: توسعه بسته برای گروه‌های مختلف: پیشنهاد می‌شود نسخه‌هایی از این بسته برای گروه‌های خاص مانند نوجوانان، زوج‌ها، یا سالمندان طراحی و آزمایش شود.

- سنجش اثر در بسترهای بالینی مختلف: انجام پژوهش در کلینیک‌های روان‌شناسی، مراکز مشاوره دانشگاهی، یا بیمارستان‌های روان‌پزشکی برای بررسی تطبیق بسته با نیازهای گوناگون درمانی توصیه می‌شود.

- مقایسه با رویکردهای درمانی دیگر: مقایسه اثربخشی این بسته با رویکردهایی مانند CBT، ACT یا درمان مبتنی بر شفقت می‌تولند به درک بهتر جایگاه آن کمک کند.

- طراحی ابزارهای سنجش معنویت عرفانی: ساخت و استانداردسازی پرسش‌نامه‌هایی برای سنجش مفاهیم عرفانی در فرآیند درمان (مانند میزان سلوک، اتصال با حقیقت، تهذیب نفس و...) می‌تواند کیفیت ارزیابی‌ها را افزایش دهد.

- برگزاری دوره‌های آموزشی برای درمانگران: اجرای کارگاه‌ها یا دوره‌های ضمن خدمت برای روان‌شناسان جهت آشنایی و تسلط به بسته عرفانی می‌تواند اثر آن را در عمل ارتقاء دهد.

- ترجمه و تطبیق بسته در جوامع اسلامی دیگر: این بسته می‌تواند با توجه به فرهنگ‌های اسلامی دیگر (مانند ترکیه، مالزی، اندونزی و...) تطبیق داده شود و اثربخشی آن در بسترهای بین‌المللی نیز سنجیده شود.

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله از تمامی افراد شرکت‌کننده در پژوهش تشکر و قدردانی می‌شود.

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

ملاحظات اخلاقی

رازداری، خیررسانی، اصول احترام به فرد و عدالت از اصـــول بنیادی جهت رعایت اصـــول اخلاقی در پژوهش است. در این پژوهش سعی شد که این اصول رعایت شـود، این پژوهش از رسـاله دکتری نویسـنده اول می‌باشد.

مشارکت نویسندگان

در پژوهش حاضـر نویسـنده دوم و سـوم، به عنوان اسـاتید راهنما، نظارت بر روند کلی پژوهش و تدوین و نهایی‌سـازی اصـلاحات مقاله را بر عهده داشـته‌اند. نویســـنده اول در تـدوین طرح تحقیق، فرآینـد گردآوری، تحلیل و تفســـیر یافته‌ها و نگارش متن مقاله را برعهده داشـــته و در مجموع نتیجه‌گیری از یافته‌ها و بسط و تفسیر به صورت مشترک و با بحث و تبادل نظر کلیه همکاران و با همراهی نویســـنده چهارم، به عنوان استاد مشاور پایان‌نامه، انجام شد.

References

1. Amani A, Fadaei A, Tavakoli M, Shiri A, Shiri V. Selective attention and cognitive flexibility in students with and without specific learning disorder (reading disability). Learn Disabil. 2017;7(2):94-111.
2. Sharifi AH. An introduction to true and false mysticism. Fifth edition, Tehran: Beh Amooz Publishing House. 2010.
3. Smith J, Jones A. Spirituality in psychological interventions: A review of educational frameworks. J Clin Psychol. 2021;77(9):2025-2040.
4. Ahmadi F, Rezai M, Gholami A. The impact of Islamic spirituality on psychological well-being: A systematic review. Journal of Religion and Health. 2023;62(3):1456-1472.
5. Karimian Z, Hosseini M. Integrating Islamic mysticism and cognitive-behavioral therapy: New perspectives in mental health. Int J Psychol Counsel. 2022;14(1):35-48.
6. Rahimi S, Yazdani M. Developing educational packages based on Islamic spirituality for counselors: A qualitative study. Iranian Journal of Counseling and Psychotherapy. 2024;16(1):112-130.
7. Mahmoudi H, Jafari R, Saffari M, Koenig H, Ameryoun A, Lin CY. Factors Affecting Self-Care in Cardiovascular Patients: An Integrative Review Based on Orem's Theory. 2023.
8. Nasr SH. Islamic Spirituality: Foundations. Routledge. 2019.
9. Khodabakhshi K, Taghavi MR, Rahimi C, Mohammadi N. Study of effectiveness of integrated spiritual-cognitive-behavioral group therapy with Islamic mysticism approach of depression, guilt feeling & loneliness. Journal UMP Social Sciences and Technology Management. 2015;3(1).
10. Shabani M, Taheri-Kharameh Z, Ahmari-Tehran H, Yoosefi S, Amini-Tehrani M. Resilience and spirituality mediate anxiety and life satisfaction in chronically ill older adults. BMC Psychol. 2023;11(256).
11. Javadi Amoli A. Interpretation of Man by Man. First edition, Qom: Israa. 2005.
12. Hassanzadeh Amoli H. A discourse in the explanation of a hundred words in the knowledge of the soul. Commentator: Jamshid Saedi Semirmi. Second edition, Tehran: Sadra Publications. 2006.
13. Arfa SK. Forty Houses of Saluk. First edition, Tehran: Qadir Publications. 1993.
14. Hosseini Tehrani MH. Treatise on the Lip-al-Labbaab in the journey and path of the first al-Bab. 22nd edition, Mashhad: Allameh Tabatabaei Publications. 2015.
15. Mirbagheri SM. Feast of Calamity (Secular Authorities in the Pilgrimage of Ashura). Eighth Edition, Qom: Modern Islamic Civilization. 2014.
16. Motahari M. Truth and Falsehood. Sixteenth Edition, Tehran: Sadra Publications. 2002.
17. Mousavi Khomeini RA. Sir al-Salwa; Mi'raj al-Salkin and Salwa al-Arifin. Sixth Edition, Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (RA). 2000.
18. Othmer E, Othmer SC. Three methods to assess mentalstatus, In the clinical interview using DSM-IV-TR. American Psychiatric Publishing Inc: 2002:1. Fundumentals (101-104).
19. Kamali SA. Sufism and Islamic Conduct. First edition, Tehran: Rudaki Printing House. 1989.
20. Chittik V. An Introduction to Sufism and Islamic Mysticism. Translated by Jalil Parvin. First edition, Tehran: Muruj Publishing House. 2003.
21. Rashad AA. Encyclopedia of Imam Ai (AS). First edition, Tehran: Publishing Center of the Islamic Culture and Thought Research Institute. 2001.
22. Khoshal T, Abbasi Z. Humanism and Altruism in Islamic Mysticism and Its Comparison with Positive Psychology. Mystical Literature Studies. 2017;11(2):29-54.
23. Yathrabi SY. Mysticism and Sharia. First edition, Tehran: Kanun Andishe Jawan. 2017.

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]

24. Jawani HA. The Effect of Mystical Teachings on the Family Institution. Two Specialized Quarterly Journals on Islamic Studies. 2009;4(1):85-109.

[Downloaded from rjms.iums.ac.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.47176/rjms.32.83]